

Kontraktsteorin

Föreläsning 9

- Den historiskt mest kände förespråkaren för kontraktsteorin om moralen är Thomas Hobbes, 1600-talets främste brittiske filosof

- Hobbes var influerad av den (tidiga) moderna vetenskapen och intog ett vetenskapligt perspektiv på moral (och politik)

2

- Han *förkastade* den antika, *teleologiska* världsbilden (förknippad med bl.a. Aristoteles): föreställningen att det finns "syften" och "målsättningar" *inneboende i naturen*
- Hobbes var *subjektivist* och förnekade att det finns moraliska fakta som är oberoende av våra intressen
- Han var (förmodligen) också *ateist*

3

- Enligt Hobbes syn på den mänskliga naturen så är människan i grunden *egenintresserad*. Dvs. (att det är ett *empiriskt faktum* om människan) att var och en eftersträvar sina *egna* intressen
- Men en persons intressen kan mycket väl (som det oftast gör) inkludera att *andra människor* skall ha det bra och få *sina* önskningar tillfredställda
- Vi handlar alltid utifrån våra egna önskningar men föremålet för dessa önskningar kan vara *någon annans väl*

4

- Detta skall *inte förväxlas med etisk egoism*. En *normativ* teori enligt vilken man *bör* vara egenintresserad
- Hobbes var *inte etisk egoist*. Det är omtvistat huruvida han var *psykologisk egoist*: En psykologisk teori som säger att vi alltid handlar med *egoistiska motiv*
- Men en kontraktsteoretiker *måste inte vara egoist i någon av dessa två bemärkelser*

5

En rimlig utgångspunkt:

- Vi handlar *alltid på basis av våra egna önskningar* men detta innebär *inte* att vi alltid bara tänker på oss själva
- Om *föremålet* för ens önskning uteslutande är *ens egen välfärd* så är den *egoistisk*
- Men om föremålet för ens önskning är *andras välfärd* så är den *altruistisk*
- Människor har *både* egoistiska och altruistiska önskningar och handlar (åtminstone ibland) altruistiskt i denna mening

6

Det "sociala kontraktet"

- Men om moralen inte grundar sig på några inneboende "naturliga syften", Gud, objektiva moraliska fakta, eller "ren" altruism, vad grundar den sig då på?
- Enligt kontraktsteorin är moralen istället en *lösning på ett praktiskt problem* som alla människor ställs inför. Denna lösning tar formen av ett "socialt kontrakt"

7

Grundtanken:

1. Alla människor vill leva ett så bra liv som möjligt (utifrån sina egna intressen)
2. Oavsett vilka intressen man har så kan dessa omöjligt bli tillfredställda (i någon nämnvärd grad) i avsaknad av *fredlig samexistens med andra människor*
3. Fredlig samexistens kräver *regler för hur vi handlar gentemot varandra*
4. Moralens utgörs av de regler som är nödvändiga för att vinna fördelarna med fred och samarbete

8

"Naturtillståndet"

- Ett bra sätt att tänka kring varför man har (eller varför man bör ha) någonting är att föreställa sig *hur det vore utan det*
- Hur skulle livet vara om det inte fanns några moraliska regler och restriktioner på hur vi handlar gentemot varandra?
- Hobbes: det skulle vara fruktansvärt för alla!

9

Anledning:

1. Alla har *samma grundläggande behov* (mat, vatten, tak över huvudet, etc.)
2. Resurserna i naturtillståndet är *knappa* vilket leder till *konkurrens*
3. *Alla människor är jämlika* i den grundläggande bemärkelsen att ingen – inte ens den starkaste el. smartaste – kan vara säker på att inte bli berövad sitt liv och sina resurser
4. Altruismen är *begränsad*. Ingen kan räkna med att leva på någon annans välvilja

10

"Allt som utmärker en krigstid, då alla är allas fiende, utmärker därför också den tid då människor lever utan annan säkerhet än den som deras egen styrka och uppfinningsrikedom erbjuder. I ett sådant tillstånd finns ingen plats för arbetsamhet, eftersom arbetets frukter är osäkra, och följaktligen inget jordbruk, ingen sjöfart, ingen användning för varor som kan importeras sjövägen, inga bekväma hus, inga redskap för att flytta och forsla bort ting som kräver mycket kraft, ingen kunskap om jordytan, ingen tideräkning, ingen konst, ingen litteratur, inget samhällsliv och, värst av allt, ständigt fruktan och risk för våldsamt död. Och människans liv är ensamt, fattigt, plågsamt, djuriskt och kort."

Hobbes syn på "naturtillståndet" i *Leviathan* (1651)

Moralens funktion:

- För att undkomma naturtillståndet och göra det möjligt för oss att leva i fred och att samarbeta med varandra så måste vi "komma överens" om att följa vissa *regler*
- Vilka regler? Jo, de regler som är *nödvändiga för att vi skall kunna leva i fred och samarbeta med varandra*
- T.ex. att inte skada varandra, inte ta varandras saker och inte bryta våra löften: (del av) *innehållet* i det sociala kontraktet

12

- Man behöver inte tänka sig naturtillståndet som ett *faktiskt historiskt* tillstånd utan som ett blott *hypotetiskt* tillstånd. ("Hur skulle det vara om...?")
- På samma sätt så skall man inte tänka på det "sociala kontraktet" som ett faktiskt historiskt kontrakt som "skrevs under" vid en viss tidpunkt, av specifika personer, etc.
- Istället är det en modell som hjälper oss att tänka kring moralens funktion och innehåll

13

- Poängen med att kalla detta för en "överenskommelse" eller ett "kontrakt" är att dra uppmärksamhet till följande aspekt:
- Att "skriva under" det sociala kontraktet innebär att man går med på att följa vissa regler under villkoret att också *andra följer dem*
- T.ex. "jag avstår från att skada er omm ni avstår från att skada mig"; "jag avstår från att ta era saker omm ni avstår från att ta mina"; etc.

14

- Man tänker sig vidare att var och en *tjänar på* att gå med på att följa dessa regler
- Men detta är så endast under förutsättning att andra också går med på att följa dem
- Ingen skulle tjäna på att följa dessa regler om inte andra också följde dem. Det skulle vara att låta sig själv bli *utnyttjad* och tillåta att andra är "fripassagerare"

15

- Men det är en sak att man tjänar på att *gå med på att följa* vissa regler och en helt annan sak att man skulle tjäna på att *faktiskt följa* dessa regler i alla lägen
- Man kan tänka sig situationer där en person skulle gynnas av att bryta en regel som ingår i det sociala kontraktet
- T.ex. att ljuga och stjäla *när man kan komma undan med det!*

16

- Alla skulle tjäna på att alla alltid faktiskt efterlever de regler som utgör det sociala kontraktet
- Men en individ skulle kunna gynnas ännu mer om alla *andra* följde dessa regler *men inte hon själv*. Det kan vara *gynnsamt för mig att bryta mot kontraktet när andra följer det*.
- Men om alla tänker så, så skulle det sociala kontraktet bryta samman och vi skulle återgå till naturtillståndet, vilket är sämre för alla

17

"Fångarnas dilemma"

- Denna typ av situation kan modelleras *spelteoretiskt*, i form av ett "spel" som kallas "fångarnas dilemma"
- **Spelteori:** Verktyg som används bl.a. inom ekonomi, samhällsvetenskap och evolutionsbiologi med vars hjälp man kan analysera situationer där två eller flera aktörer (med helt eller delvis motstridiga intressen) interagerar med varandra

18

- Namnet "fångarnas dilemma" kommer från det ursprungliga exemplet där två fångar – F1 och F2 – hålls i separata celler (och kan inte kommunicera med varandra)
- Båda står inför samma två handlingsalternativ:
(A) *att erkänna* eller
(B) *att inte erkänna*
- Både F1 och F2 är enbart intresserade av att få så lågt straff som möjligt för sig själva

19

Tänk dig att *du* är F2 och får följande erbjudande (F1 får precis samma erbjudande):

- Om du erkänner, men F1 inte erkänner, så *går du fri* och *F1 får 10 års fängelse*
- Om F1 erkänner, men du inte erkänner, så *går F1 fri* och *du får 10 års fängelse*
- Om du erkänner, och F1 också erkänner, så får ni *båda fem års fängelse vardera*
- Om F1 inte erkänner, och du inte heller erkänner, så får ni *ett års fängelse vardera*

20

	Du (F2)	
	A: erkänna	B: inte erkänna
A: erkänna	(1) Båda erkänner.	(2) Du erkänner inte, men F1 erkänner.
Den andre (F1)	Du får fem år F1 får fem år	Du får 10 år F1 går fri
B: inte erkänna	(3) Du erkänner, men F1 erkänner inte.	(4) Ingen erkänner.
	Du går fri F1 får 10 år	Du får ett år F1 får ett år

Det finns alltså fyra möjliga utfall:

1. Båda får fem år vardera (näst sämst för båda)
2. Du får 10 år, F1 går fri (sämst för dig, bäst för F1)
3. Du går fri, F1 får 10 år (bäst för dig, sämst för F1)
4. Båda får ett år vardera (näst bäst för båda)

22

- Vad är det bästa för dig att göra: att erkänna eller att inte erkänna?
- (Kom ihåg att både du och F1 står inför precis samma val. Både du och F1 vill bara få så lite fängelse som möjligt för er själva. Och ni kan inte kommunicera med varandra)
- En rationell person resonerar såhär:

23

- F1 kommer antingen att erkänna eller att inte erkänna
- Om F1 erkänner, och jag inte erkänner, så får jag 10 år, men om jag också erkänner så får jag fem. Alltså, om F1 erkänner så är det bäst för mig är att erkänna
- Om F1 inte erkänner, och jag inte erkänner, så får jag ett år, men om jag erkänner så går jag fri. Alltså, om F1 inte erkänner så är det bäst för mig är att erkänna
- Slutsats: *Oavsett vad F1 gör* så är det bäst för mig att erkänna

24

- F1 kommer naturligtvis att resonera på precis samma sätt och kommer därför att erkänna precis som du
- Rationella personer kommer alltså oundvikligen att landa i utfall 1: *det näst sämsta för båda* (fem år vardera)
- Även om ni båda alltså har era egna intressen för ögonen så kommer ni att hamna i en situation som är *sämrre för er båda*

25

- Det vore naturligtvis mycket bättre för er båda om ni hade kunnat hamna i utfall 4: *det näst bästa för båda* (ett år vardera)
- Men detta utfall är alltså *oåtkomligt för rationella personer*
- Hade det hjälpt om ni hade kunnat *komma överens på förhand* att ingen av er skall erkänna? Nej, *inte utan garantier!*

26

- Det finns många ”fångarnas dilemma”(-liknande) situationer i verkliga livet

Ex: utfiskning av ett hav, erodering av jordmån, större bilar

- Gemensamt för dessa är att rationella personer med sina egna intressen för ögonen hamnar i en situation som är sämre för alla

27

- Rachels tänker sig ett mycket mer generellt exempel där vi alla står inför valet mellan att vara *kortsiktigt ”egoistiska”* och att vara *”välvilliga”*

- Att vara *egoistisk* innebär här att man alltid gör det som är bäst för en själv även om det innebär att bryta löften, ta andras saker, etc. (närhelst man kan komma undan med det)

- Att vara *välvillig* är att ”lägga band” på sig själv, och hålla löften, avstå från att skada andra, etc.

28

	Du själv	
	A: vara egoist	B: vara välvillig
A: vara egoist	(1) Alla är egoister	(2) Andra är egoister, du är välvillig
Alla andra	Näst sämst för alla	Sämst för dig, bäst för andra
B: vara välvillig	(3) Du är egoist, andra är välvilliga	(4) Alla är välvilliga
	Bäst för sig, sämst för andra	Näst bäst för alla

Det finns fyra möjliga utfall:

1. Alla är egoister (”naturtillståndet”) (näst sämst för alla)
2. Du är blir utnyttjad, andra är fripassagerare (sämst för dig, bäst för andra)
3. Du är fripassagerare, andra blir utnyttjade (bäst för dig, sämst för andra)
4. Alla är välvilliga (”det moraliska tillståndet”) (näst bäst för alla)

29

- Andra kommer antingen att vara egoister eller att vara välvilliga
- Om andra är egositer, och jag är välvillig, så blir jag utnyttjad, men om jag också är egoist så blir jag inte utnyttjad. Alltså, det mest rationella för mig är att vara egoist
- Om andra är välvilliga, och jag också är välvillig, så blir jag inte utnyttjad, men om jag är egoist så kan jag bli fripassagerare. Alltså, det mest rationella för mig är vara egoist
- Slutsats: Oavsett vad andra gör så är det mest rationella för mig att vara egoist

31

- Alla kommer naturligtvis att resonera på precis samma sätt och kommer därför att vara kortsiktiga egoister
- Rationella personer kommer alltså oundvikligen att landa i utfall 1: *det näst sämsta för alla* (dvs. de hamnar i "naturtillståndet")
- Även om alla alltså har sina egna intressen för ögonen så kommer de att hamna i en situation som är *sämre* för dem alla

32

- Det vore naturligtvis mycket bättre för alla om vi hade kunnat hamna i utfall 4: *det näst bästa för alla*
- Moralens funktion är att realisera detta: att "flytta" oss från utfall 1 ("naturtillståndet") till utfall 4 (det moraliska tillståndet, "samhället")
- Detta antas bli möjligt genom det "sociala kontraktet"; att vi alla "kommer överens" om att vara "välvilliga" (att följa vissa regler och sätta restriktioner på vårt eget handlande)

33

- Problemet kvarstår dock att även om det är rationellt för oss alla att "skriva under" detta "kontrakt" så är det *inte alltid rationellt att faktiskt följa de regler som man kommit överens om att följa*
- Så länge det inte finns några *garantier* att andra kommer att hålla sin del av överenskommelsen, så är det inte rationellt för en själv att hålla ens egen del av överenskommelsen
- Det sociala kontraktet blir då bara "tomma ord"

34

- Hobbes lösning på detta är inte moralisk utan *politisk*
- Han menade att i avsaknad av hot om straff så kommer alla att vara egoister och det kommer bli sämre för alla (vi hamnar i "naturtillståndet")
- Men om vi alla skulle ge upp en del av vår frihet till en *politisk suverän* (en diktator) som straffar de som är egoister så blir det rationellt att vara välvillig

35

- Moderna kontraktsteoretiker gillar dock inte Hobbes politiska "lösning"
- David Gauthier är en nutida kontraktsteoretiker i Hobbes anda som föreslagit en moralisk (icke-politisk) lösning
- Han menade att en rationell person antar en *disposition* (att vara "välvillig") och att det därigenom blir rationellt att handla välvilligt i enskilda situationer (så länge andra gör detsamma)

36

- En annan lösning går ut på att man fokuserar på "upprepade spel". Det kanske är orealistiskt att tro att det finns några *enstaka* "fångarnas dilemma"-situationer(?)
- Om man *upprepade gånger* hamnar i sådana situationer *med samma personer* så kan man fråga sig hur dessa personer agerade tidigare
- Det rationella är att vara välvillig mot de som varit välvilliga tidigare och egoistisk mot de som varit egoistiska tidigare

37

- På så sätt kan man bygga upp ett *rykte* om att vara välvillig och därmed så kommer andra att vara välvillig mot en själv
- Då kan välvilliga personer dra nytta av fredlig samverkan med varandra och undvika att bli utnyttjade av egoister
- **"Tit-for-tat"-strategin:** var välvillig mot alla på första rundan. Om de är välvilliga tillbaka, fortsätt att vara välvillig. Om de är egoistiska, var egoist tillbaka.

38

- Man bör skilja mellan kontraktsteorin som *moralteori* och kontraktsteorin som *politisk teori*. Den senare går ut på att *statens legitimitet* vilar på ett "samhällskontrakt"
- Hobbes var *både* moralisk och politisk kontraktsteoretiker
- Men man kan vara moralisk kontraktsteoretiker utan att vara politisk kontraktsteoretiker

39

Några fördelar med kontraktsteorin (som moralteori)

- Rachels påpekar att kontraktsteorin kan ge bra svar på ett antal viktiga frågor
- Vi har redan sett att den besvarar frågorna "Vad är moralens *funktion*?" (att möjliggöra fredlig samlevnad och ömsesidigt nyttigt samarbete) och "Vad är *innehållet* i moralen?" (De regler (rättigheter, skyldigheter, etc.) som är *nödvändiga* för att uppfylla denna funktion)

40

- Kontraktsteorin kan också ge ett svar på frågan **"Varför vara moralisk?"**
- Oavsett vad du har för intressen så *gynnas du* av fredlig samexistens och samarbete med andra
- Du *tjänar på* att vara den sortens person som andra vill samarbeta med, och för detta måste du följa moralens regler

41

- En annan fråga som kontraktsteorin besvarar är **"Hur mycket kan moralen kräva av oss?"**
- Det är inte rationellt att gå med på regler som kräver så mycket av en själv att man inte längre skulle gynnas av att "vara med" i moralen som helhet
- En högre grad av självupppoffring än så kan aldrig vara en del av en rationell överenskommelse

42

- Ytterligare en viktig fråga som kontraktsteorin kan ge svar på är ”När är *straff rättfärdigade?*”

- Den som bryter mot det sociala kontraktet ”frigör” oss från våra förpliktelser gentemot honom och gör det tillåtet för oss att behandla honom därefter

- Detta förklarar varför det är rättfärdigat att behandla en kontraktsbrytare på vis som det annars inte skulle vara

43

- Kontraktsteorin om moral verkar ha ”individualistiska”, ”liberala” konsekvenser

- Sådant som inte är nödvändigt för fredlig samlevnad och samarbete faller utanför moralens område (el. åtminstone utanför det område som har att göra med *rättigheter* och *skyldigheter*)

- Så länge ngt är *frivilligt* och *inte skadar ngn utomstående* så är det inte moraliskt *fel*

44

Problem med kontraktsteorin:

- Om moralen bygger på en sorts kontrakt så är det bara varelser som kan ingå *överenskommelser* som kan vara parter till kontraktet

- Det är bara varelser med vilka vi kan *dra fördel av att samarbeta* som kan ingå det sociala kontraktet

- T.ex. icke-mänskliga djur (som inte kan ingå överenskommelser) tycks därmed lämnas utanför moralen!

45

Två möjliga svar:

1. Det stämmer att icke-mänskliga djur inte själva är *parter* i det sociala kontraktet. Men det följer inte att vi aldrig har några förpliktelser mot dem. Djur kan ha mänskliga ”förmyndare”, och det är fel att skada dem för att detta skadar deras förmyndare

2. Kontraktsteorin är bara en teori om vilka *rättigheter* och *skyldigheter vi har*, inte en teori om hur man bör leva. Djur har inte rättigheter, men en moraliskt god person tar ändå hänsyn till dem

46